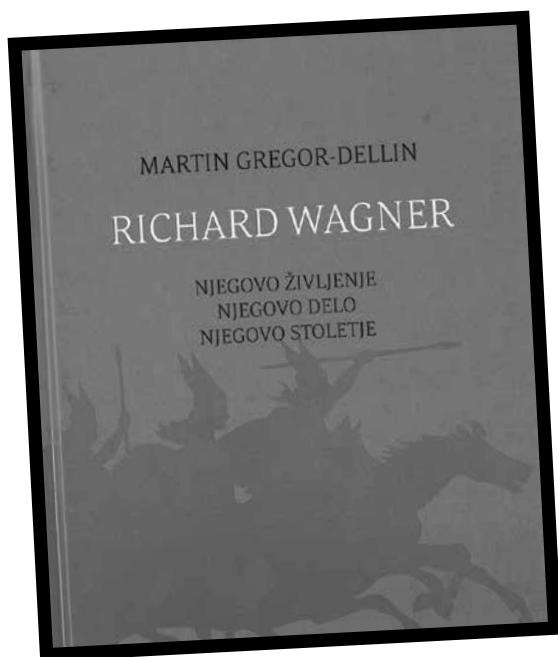

Martin Gregor-Dellin, *Richard Wagner.* *Njegovo življenje. Njegovo delo. Njegovo stoletje*

Nova Gorica: Založba Univerze v Novi Gorici. 2017, 773 str. (774 opomb!), 40,00 €

Nemški operni skladatelj, dramatik, pesnik, pisatelj, gledališki režiser in dirigent Richard Wagner (1813–1883) je bil zagotovo eden največjih inovatorjev v resni glasbi 19. stoletja. Rojen je bil sicer v Leipzigu, mladost pa je prebil še v Dresdnu. Glasbeno kariero je začel kor gledališki korepetitor v Würzburgu (1834), kjer je že zložil svojo prvo opero *Vile* (*Die Feen*). Bilo mu je 21

let! Potem pa je v Magdeburgu (kjer je bil 1935 že drugo sezono) napisal drugo opero *Prepoved ljubezni* (*Das Liebesverbot*). Tam se je (prvič) tudi oženil (1836) z igralko Minno Planer. Po krajšem delovanju v Königsbergu (Kaliningradu, 1836–1837) je deloval v letih 1837–1839 v Rigi, od koder je zbežal pred upniki v Pariz (1839–1842). Tam je živel od instrumentiranja tujih del, skladanja francoskih romanc in pisanja časopisnih člankov. V tem času je spoznal slovita Hectorja Berliozja in Franza Liszta in druge (velike) umetnike. 1841 je dokončal prvo »večjo« opero *Večni mornar* (*Der fliegende Holländer*), svoje prvo delo trajne vrednosti. Od 1848 je bil dirigent v Dresdnu, kjer je izvedel svojo opero *Rienzi*, naslednje leto pa *Večnega mornarja*. Iz tega časa sta še operi *Tannhäuser* (1845) in *Lohengrin* (1848). Po majski vstaji 1849 v Dresdnu, kjer je Wagner osebno sodeloval na barikadah, je moral z lažnim potnim listom zbežati iz mesta, najprej k Lisztu v Weimar in Jeno, nato pa v Zürich in Pariz. Od 1858 je živel v Zürichu ter pisal razprave o glasbi in besedilo za tetralogijo *Nibelungov prstan*. Izvedba *Lohengrina* pod Lisztovim vodstvom 1850 v Weimarju je bila umetniško doživetje najvišje vrste. V Zürichu se je Wagner zaljubil v Mathildo Wesendonck, soprogo trgovca, ki mu je ponudil pribežališče. Umetniški dokument te zveze je *Pet pesmi* na stihe M. Wesendonck in opera *Tristan in Izolda* (1857–1859), mejnik v razvoju takratne evropske glasbe. V času 1858–1864 je

Wagner veliko popotoval in bival v različnih mestih. L. 1861 je bil pomiloščen (glede sodelovanja na dresdenskih demonstracijah) in na Dunaju prvič slišal svojega *Lohengrina*. Ko je zaradi nespametnega zapravljanja zabredel v dolgove, ga je mladi bavarski kralj Ludvik II. povabil v München in mu omogočil, da je uresničil svoje načrte. Tam so bile pod vodstvom dirigenta Hansa von Bülowa izvedene Wagnerjeve opere *Večni mornar*, *Tannhäuser* in *Tristan in Izolda*. Med tem časom se je razplamtela že tretja Wagnerjeva ljubezen, tokrat s Cosimo, hčerko F. Liszta in soprogo H. v. Bülowa. Umaknila sta se v Tribschen pri Luzernu, kjer je Wagner dokončal opero *Mojstri pevci nürnberški* (*Die Meistersinger von Nürnberg*, 1867). Leta 1869 se jima je rodil sin Siegfried. Ob bogati pomoči kralja Ludvika II. in nemškega meščanstva so bili 1872 položeni temelji gledališča v bavarskem mestecu Bayreuth, kjer naj bi prikazovali izključno Wagnerjeve opere. Prve *Slavnostne igre* (*Festspiele*) so bile 1876, zadnja premiera v Wagnerjevem življenju pa je bil 1882 posvetni prikaz *Parsifala*. Wagner je umrl v Benetkah, pokopan pa je v parku svoje vile Wahnfried v še danes nesmrtnem ali kar kulturnem Wagnerjevem Bayreuthu.

Wagnerjevo burno in razburljivo življenje, njegovi pogledi na glasbo, poezijo in filozofijo, še zlasti pa fanatičnost, s katero je uresničeval svoje cilje, so iz tega velikega opernega reformatorja naredili enega najzanimivejših umetnikov 19. stol. Dotlej so bile opere sestavljene iz t. i. števil (številčne opere z arijami, recitativi, dueti, ansambli itd.), Wagner pa je svoje glasbene drame (in ne več opere!) razdelil na prizore, torej na večje enote, ki so omogočale bolj svobodno oblikovanje. Zato je uvedel t. i. »neskončno melodijo« (unendliche Melodie), ki ni imela kadeince in katere naloga je bila izraziti tisto, kar je pesnik zamolčal. Druga pomembna prvina Wagnerjeve glasbene drame so bili »leitmotivi« (vodilni motivi), ki so se oglašali, kadar so bile na odru z njimi povezane osebe ali kadar je o njih tekla beseda ipd. Pomembno vlogo je Wagner dodelil orkestru. Pretirana čustvenost njegove glasbe je prav v orkestraciji našla učinkovite rešitve, ki so postale zgled poznejši skladateljski generaciji.

Zdaj so tudi v počastitev 65-letnice Festivala Ljubljana in ob ponovnem gostovanju slovitega Mariinskega gledališča iz Sankt Peterburga ponovno obudili spomine na R. Wagnerja. Vse od 2013 (*Rensko zlato* in *Valkira*) pa do 2017 (*Siegfried* in *Somrak bogov*) so v Ljubljani izvedlo nasploh prvič izvedli *Nibelungov prstan* in navdušili ljubljansko občinstvo s svojo nepozabno interpretacijo Wagnerjeve tetralogije pod vodstvom umetniškega vodje, soavtorja tetralogije *Nibelungov prstan* in slovitega dirigenta Valerija Gergijeva. Obenem pa so pri nas izdali prevod ene najboljšejših monografij: *Richard Wagner. Njegovo življenje. Njegovo delo. Njegovo stoletje*. Izvirnik je delo nemškega pisatelja in enega največjih tovrstnih wagnerjancev Martina Gregorja-Dellina, kar je pravzaprav psevdonim za Martina Gustava Schmidta (1926–1988). Izšlo je na 773 str. (in

z 774 opombami) v prevodu našega Simona Širca¹ pri Založbi Univerze v Novi Gorici (2017). Original v nemščini pa je izšel davnega leta 1980 (*Richard Wagner. Sein Leben. Sein Werk. Sein Jahrhundert*) pri nemški Založbi Piper Verlag GmbH, München/Berlin). Prevajalec je poleg prevoda napisal še spremno besedo in opombe, strokovni pregled dela pa sta opravila Peter Bedjanič in dr. Žiga Stanič. Jezikovni pregled je delo Jasne Paladin, oblikovanje naslovnice pa Gregorja Frankena. Delo je (v 300 izvodih) natisnila tiskarna *Nonpare*, knjiga pa je izšla s finančno pomočjo Festivala Ljubljana.

Od spremne besede (prevajalca) pa vse do zadnje strani knjige teče Wagnerjevo življenje in delo kronološko, torej od rojstva (1813) do smrti (1883), in to seveda zelo raznoliko, plastično, kajti Wagner sam se je neverjetno veliko premikal in selil; v začetku bolj zaradi neglasbenih vzrokov in povodov, na koncu pa seveda zaradi svojih neverjetnih (opernih) uspehov: plasmaja svojih del, diriganj, gostovanj; vsi so ga hoteli, vsi so ga vabili, povsod je bil res tisti, ki je obvladal skoraj celo (19. stol.). Prvo poglavje predstavlja *Predigra: 1813–1821*, tudi pogost naslov njegovih glasbenih dram (in oper). Ta se pne od uvodnih mór leta 1813, velikih pretresov pa vse do iskanj očeta in navezanosti na mater. Sledi *Prvi del: 1821–1849*, ki začne z mladostjo Wilhelma Meistra, se umakne v umetnikovo predmarčno prebujenje, predigre v spodnjih vrstah, resnosti življenja, begu iz Rige, nemškega glasbenika v Parizu, na poti h glasbeni drami, Dr. Richard Faust v Dresdnu in svobodo imam v mislih. V *Drugem delu: 1849–1864* se najprej pojavi Wagnerjeva življenjska kriza v izgnanstvu, sledi nastanek prikrite religije, voda, gore, Nibelungi, pogled skozi (*Nibelungov*) *Prstan*, veste, kaj prihaja, svet je moja predstava, v »azilu:« zgotovi se neizogibno, drugo popotovanje in nazadnje še prijatelj, kako se bo to končalo?. V *Tretjem delu: 1864–1882* so na vrsti farsa, prvovrstno zasedena, med Münchnom in Tribschnom, ujetje življenja v besedo, notrinskost v zavetju noči, Bayreutska ustanoviteljska leta, kar človek sanja, prvič slavnostne igre, Ariadna, Amfortas, rana, nemški duh in zahodni svet, odrešenje odrešeniku, in genij, delo in značaj. V *Sklepni (Wagnerjevi) glasbi: 1882–1883* pa še slovo s *Parsifalom*, konec v Benetkah in objokovanje. Eden pomembnejših delov te knjige je *Časovna preglednica*, ki na vsega štirih straneh pomeni neke vrste sucus celotne knjige, spet seveda napisan, preveden in objavljen v duhu »zlate« kronologije. Preveliki, preobsežni in zapleteni sta Wagnerjevi biografija in bibliografija, da bi nas lahko naenkrat zanimalo prav vse o tem vrhunskem nemškem opernem mojstru 19. stol. Podoben namen ima zagotovo tudi mnogo obsežnejše kazalo oseb in Wagnerjevih del, ki na 23 straneh prinese celoten kompandij Wagnerjevih imen, dovršen del njegovih predhodnikov in še več sodobnikov, ki so sooblikovali tako zapleteno nemško

¹ Roj. 1969, sicer pa redni prof. za fiziko na Fakulteti za matematiko in fiziko UL. Kot ljubitelj opere in popularizator del R. Wagnerja je doslej že prevedel Wagnerjevo Opero in dramo (2013) in G. B. Shawa-T. Manna-T. W. Adorna, Spisi o Wagnerju (2015).

zgodovino od praveka pa vse do Wagnerjevih glasbenih dram. Ta svet številnih in zapletenih Nibelungov je zagotovo tisti, ki je še vedno primarni interes tudi dandanašnjih občudovalcev Wagnerjeve gledališke glasbe. Po tem seznamu sodeč je enormen. Kronologija omenjene literarne tetralogije s predigro in sklepno glasbo je tudi časovno in vsebinsko skladna z obsegom posameznih poglavij. Ta so vsa še dodatno opremljena s tehničnimi opombami, vse skupaj pa zdaj zlasti v literarnem pogledu izzvani v skrajnem sorazmerju s sicer bolj ali manj poznanimi resnicami o Wagnerju.

Knjigo krasi kar nekaj zgodovinskih oz. dokumentacijskih fotografij, ki se dotikajo Wagnerjeve biografije in bibliografije: vse od staršev, Leipziga; shema »bitke narodov« pri Leipzigu, ponovno Leipzig, C. M. v. Weber, L. v. Beethoven, karikatura »norega« kapelnika Kreislerja, eden največjih Wagnerjevih idolov E. T. A. Hoffmann, Nikolajeva šola v Leipzigu, slika *Dioniz med Apolonovimi muzami* Buonaventure Genellija, sopranistka Wilhelmina Schröder Devrient, pevka *Adriane, Sente* in *Venere*, Wagnerjeva deset let starejša sestra Rosalie, (koncertna) dvorana starega *Gewandhausa* v Leipzigu, portreti Wagnerjevega sošolca na Nikolajevi gimnaziji v Leipzigu in kasnejši Wagnerjev prijatelj Theodor Apel, kantor *Tomaževe šole* v Leipzigu in Wagnerjev prvi glasbeni učitelj Christian Theodor Weinlig ter pisatelj, dramatik in urednik Heinrich Laube (*Časopis za elegantni svet*), notni primeri, gledališče v Bad Lauchstädtu, Tragheimska cerkev v Königsbergu (poročen z Wilhelmino Minno Planer), Wagnerjeva prva žena Christiane Wilhelmine (Minna) Wagner, roj. Planer, G. Mayerbeer, H. Heine, hiša kapitana Jensa Jensena v Sandviki (1839), staro kraljevo dvorno gledališče v Dresdnu in zadnji prizor 4. dejanja v praižvedbi *Rienzija* (1842), Gottfried Semper, tenorist Josef Tichatschek, prvi Wagnerjev *Rienzi* in *Tannhäuser*, ruševine gradu Schreckenstein (1850), grad Wartburg (1890–1905), pohod jenskih študentov in profesorjev na Wartburg (1817), podoba *Tannhäuserja* iz *Codex Manesse* (14. stol.), Tischbeinova upodobitev Wilhelmine Schröder Devrient kot *Venere* in Josepha Tichatschka kot *Tannhäuserja*, frankfurtska cerkev sv. Pavla (1848–1849), kjer se je sestajala nemška narodna skupščina, prvo svobodno izvoljeno zakonodajno telo nemških dežel, karikatura poraza evropskih revolucionarnih gibanj (1849) in usoda njihovih udeležencev, usmrtitev Roberta Bluma (1807–1848), ene od vodilnih osebnosti nemškokatoliškega gibanja in poslanca prvega vsenemškega parlamenta v Frankfurtu, naskok pruskih čet na hotel *Stadt Room* in barikade in revolucionarjev v Dresdnu (1849), medalja iz časa dresdenske vstaje (1849) in saške provizorične vlade, tiralica dresdenske mestne policije za »kraljevim kapelnikom R. Wagnerjem«, Wagnerjev prijatelj August Röckel, Mihail Bakunin, udeleženec dresdenske vstaje, Eduard Hanslick, dunajski glasbeni kritik in eden največjih Wagnerjevih nasprotnikov, Georg Herwegh, filozofi, ki so vplivali na Wagnerja: Pierre Joseph Proudhon, Ludwig

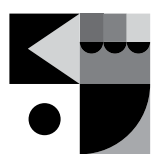
Feuerbach, Karl Marx, Arthur Schopenhauer, Wagnerjeva risba slikarja Kietzeja, Jessie Laussot, hiša v Graupi (četrt mesta Pirna v bližini Dresdna; »*Lohengrinhaus*«), kjer je Wagner (1864) zasnoval velik del glasbe za *Lohengrina*, F. Liszt (1846), R. Wagner (1850), züriški hotel *Baur au Lac* (1853–1856), Wesendonckova vila in »azil«, kjer je Wagner stanoval (1857–1858), Mathilde Wesendonck, Otto Wesendonck, Malwida von Meysenburg, Ca' Foscari in palača Giustinian v Benetkah (1858–1859), Wagnerjeva druga žena Cosima Wagner (1870 še kot Cosima von Bülow), Hans von Bülow, Tizianova *Assunta*, eno redkih likovnih del, ki jih Wagner omenja v svojih spominih kot asociacijo na začetek skladanja *Mojstrov pevcev*, Marie von Muchanoff Kalergis, Albert Niemann, Desplechinova scenografija za 2. prizor 1. dej. *Tannhäuserja* v pariški uprizoritvi (1861), karikaturi, ki ju je ob pariški izvedbi *Tannhäuserja* (1861) narisal Amedee de Noe: »*Gospod prosil, da med predstavo ne smrčite tako na glas. Utegnili bi zbuditi ljudi v sosednji loži.*« In: »*Tu nekaj napačno igraš, otrok moj. – Maman, to je Tannhäuser. – Ah! To je pa že nekaj drugega.*« Tu sta še Wagnerjevi simpatiji iz časa njegovega bivanja v Brierbrichu (1862): Friderike Meyer in Mathilde Maier, R. Wagner (ok. 1862), bavarski kralj Ludvik II., skupinska slika pred premiero (17. 5. 1865 *Tristana in Izolde* v Münchnu), prostorski model scene za 3. dejanje *Tristana in Izolde*, ki jo je za münchensko praižvedbo pripravil Angelo Quaglio, Ludwig in Mlawina Schnorr von Carolsfeld (prvi *Tristan* in prva *Izolda*), vila Tribschen ob Vierwaldstattschem jezeru, Wagner na tribschenskem stopnišču za božično jutro (25. 12. 1870), dirigira *Siegfridovo idilo* – darilo Cosimi za njen rojstni dan, Judith Mendes Gautier (še ena, ki je Wagnerju ogrela srce), Friedrich Nietzsche, Ludwig II., R. Wagner in princ Paul von Taxis kot *Lohengrin*, Viljem I. (pruski kralj in prvi nemški cesar, prvi nemški kancler Otto von Bismarck, upodobitev pogovora med Bismarckom in poraženim Napoleonom III., C. v. Bülow, Lisztov prijatelj grof Leo Festetics, F. Liszt in H. v. Bülow v Budimpešti (1865), Karl Tausig, Karl Klindworth in H. v. Bülow, R. in C. Wagner na Dunaju (1872), neuresničeni Semperjev osnutek za novo münchensko gledališče, zaključek glavnih gradbenih del za bayreuthsko festivalsko gledališče (1873), poglobljena orkestrska jama v Wagnerjevem bayreuthskem festivalskem gledališču »mistično brezno«, alfa in omega nezamenljive bayreuthske akustike, »plavalni stroji«, Brandtovi vozički za renške dekllice v bayreuthski praižvedbi *Renskega zlata* (1876), renške dekllice v bayreuthski uprizoritvi *Renskega zlata* (1876 s slavno sopranistko Lilli Lehmann v vlogi *Woglinde*), baritonist Franz Betz, prvi Wagnerjev Wotan v Wagnerjevem *Renskem zlatu* in sopranistka Amalie Materna, prva Wagnerjeva *Brunhilda* v *Nibelungovem prstanu*, *dirigenti H. Richter, H. Levi in F. Mottl*, R. Wagner (1870), vila Wahnfried v Bayreuthu, Cosima, Richard, F. Liszt in Hans von Wolzogen v vili Wahnfried, družinski portret pred vrtno vilo Wahnfried (B. v. Bülow, H. von Stein, C. in R. Wagner, P. von Joukowsky, I. von Bülow, D. von Bülow, E. in S. Wagner (1881), izvorni in-

štrument med menjavo prizora v 1. dejanju *Parsifala* («Gralsglocken,« za motiv: c-g-a-e, uporabljen v uprizoritvi 1882), podoben inštrument in še eden z dodatnimi resonatorji (za uprizoritev *Parsifala*, 1927), scena za 3. dejanje *Parsifala* v postavitvi Paula v. Joukowskega (1882–1934), sopranistka Amalie Materna (*Kundry*), basist Emil Scaria (Škarja, »naše gore list«, Graz, 1838 – Blasewitz/Dresden, 1886; *Gurnemanz*) in tenorist Hermann Winkelmann (*Parsifal*) v Wagnerjevi praizvedbi *Parsifala* (1882), Wagner na predvečer svoje smrti (risba P. v. Joukowskega (Benetke, 12. 2. 1883), beneška palača Vendramin (kjer je 13. 2. 1883 umrl) in žalni spreved z Wagnerjevo krsto pred bayreuthsko železniško postajo, 18. 2. 1883. Sledi še predstavitev kolorirane risbe s svinčnikom, pripisane katalonskemu grafiku Lluisu Labarti i Graneju, ki predstavlja motiv *Ježe valkir* in je v modificirani (preoblikovani) obliki uporabljena likovno še na ovitku knjige. Fotografij (106) in priloženih notografira-

nih vložkov (14) se je nabralo 120 enot. To po načelu glasbene- ga kontrapunkta² povezuje in še dodatno razsvetljuje Wagnerjeve mite, ki jih poleg samih del niti ni malo.

Sicer pa je Wagnerjeva tetralogija s predigro in sklepno glasbo porazdeljena dovolj sistematično, saj npr. prvih osem Wagnerjevih let popiše na 20 straneh (1813–1821), naslednjih 28 let (1821–1849) prebiramo v nadaljevanju na 170 straneh, eno krajših, pa zato očitno ustvarjalno najbolj nabitih 15 let (1849–1864) je razprostrtih na nadaljnjih 218 straneh, za kanček daljše časovno obdobje, 18 let (1864–1882), je napisano v tako rekoč najdaljšem poglavju na 248 straneh, Wagnerjeva sklepna glasba, njegov življenjski in delovni finale v samo enem letu (1882–1883), pa je popisana na še zadnjih 37 straneh.

² Od *punctus contra punctum* kot »nota proti noti.«

**Kulturni
bazar**
2018

5. aprila 2018

v Cankarjevem domu v Ljubljani

ŠTIHOVA DVORANA

13.00–13.45

KULTURNI BAZAR — NA PRAGU DESETLETJA,

OKROGLA MIZA O KREATIVNEM PARTNERSTVU MINISTRSTVA ZA KULTURO IN MINISTRSTVA ZA IZOBRAŽEVANJE, ZNANOST IN ŠPORT NA PODROČJU KULTURNO-UMETNOSTNE VZGOJE

Sodelujeta: dr. Maja Makovec Brenčič, ministrica, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS, in Anton Peršak, minister, Ministrstvo za kulturo RS; povezuje Boštjan Narat

Otroci in mladostniki se z umetnostjo in kulturnimi vsebinami srečujejo v različnih okoliščinah: doma, v učilnicah, gledališčih in koncertnih dvoranah, v stiku z vrstniki. Skoraj naključno in po ne povsem jasnih poteh se vpletajo v nevidno mrežo, ki iz njih ustvarja bitja kulture, občutljivosti za lepo in odprtosti za drugačno. Po drugi strani pa je kulturno-umetnostna vzgoja sistemsko vprašanje in vsaka družba si mora prizadevati za njen razvoj.

Pomemben del načrtnega razvoja kulturno-umetnostne vzgoje, ki smo si ga že pred desetletjem skupaj zastavili Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport ter Zavod RS za šolstvo, je nacionalni

projekt *Kulturni bazar*. Z njim tudi letos v sodelovanju s kulturnimi ustanovami in ustvarjalci iz vse Slovenije ter tudi nekaterimi drugimi ministrstvi odpiramo prostor za sistemski razvoj kulturno-umetnostne vzgoje. Kako uspešno je desetletno kreativno partnerstvo, kaj nas je naučilo in kaj nam je prineslo, kakšni so načrti za prihodnost, kakšne spremembe bi bile potrebne v prihodnosti, da bi povečali dostopnost kulturnih dobrin in mladim omogočili razvoj njihovih kreativnih potencialov – o vsem tem bo tekla beseda na okrogli mizi, na kateri bosta sodelovala ministrica dr. Maja Makovec Brenčič in minister Anton Peršak.